

BOSHLANG'ICH SINIF ŐQITUVCHILARINING PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Abdulhamidova M.

*Termiz davlat pedagogika instituti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) 2-kurs magistranti*

Xaydarova M.

Termiz davlat pedagogika institute o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: boshlang'ich sinf, o'qituvchi, pedagogic mahorat, axborot texnologiyalari, samarali usul.

Ключевые слова: начальная школа, учитель, педагогическое мастерство, информационные технологии, эффективный метод.

Key words: elementary school, teacher, pedagogical skill, information technology, effective method.

Kirish. Hozirgi kunda o'qitishning zamonaviylashuvi, tahsil olish jarayonini optimallashtirish va mustaqil ta'lim olish imkoniyatini oshirish maqsadida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishni tatbiq etish butun oliy ta'lim jarayonida keng ommalashib bormoqda. Bu uchun esa ta'lim sharoitida o'qitish jarayonini to'liq loyihalash, o'rganish, o'rgatishning innovatsion usullari hamda qoidalarini individuallashtirish qolaversa, intellektuallashtirish, mustaqil bilim olish imkoniyatini oshirish, beriladigan yangi modifikatsion ma'lumotlarni insonparvarlashtirish, o'quv materiallarining mustaqil qabul qilinishi, qo'llaniladigan elektron vositalar kommunikativligi, zamonaviy va axborotliligi, bilim olish va mustaqil izlanishga nisbatan yuqori motivasiya uyg'otishni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. [1,45-b]

Xorijiy davlatlar olimlarining adabiyotlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda "elektron o'qitish" "e-learning", "kompyuter texnologiyalarini qo'llab o'qitish", "ta'lim texnologiyalari", "tarmoq ichida o'qitish" (ta'lim

dasturlarini amalga oshirishning tarmoqli shakli), “virtual o‘qitish” va boshqa tushunchalar mavjud

Xorijiy davlatlarda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini pedagogik mahoratini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalangan holda tashkil etish asosida o‘qitish bo‘yicha bir qator muassasalar va olimlar tomonidan izlanishlar olib borilgan va axborot texnologiyalari asosida o‘qitish haqida turlicha fikrlarni bildirishgan.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini pedagogik va kasbiy mahoratini oshirishda axborot texnologiyalari asosida o‘qitish tizimini ta‘lim jarayoniga tatbiq etish natijasida yuksak natijaga erishish xorij tajribalarida ham isbotlanib bormoqda. Aynan axborotlashgan ta‘lim jarayonini tashkil etishda ta‘lim, o‘qitish, o‘qish, ta‘lim qonuniyatlari, ta‘lim tamoyillari, o‘qitish metodlari, o‘qitish shakllari, o‘qitish vositalari, texnologiyalari kabi tushunchalarga tez-tez duch kelamiz. [2,67-b]

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini pedagogik va kasbiy mahoratini oshirishda axborot texnologiyalari asosida o‘qitish muayyan sohada mutaxassislar tayyorlash tizimidagi barcha fanlarni kompleks tarzda o‘qitishga asoslangan, biroq, kompleks doirasida o‘qish jarayoni uchun qat‘iy belgilangan joy va vaqt mezoni shartli o‘rnatilmagan ta‘lim shaklidir.

Axborot texnologiyalari asosida o‘qitish talabalar ta‘lim jarayoniga xos bo‘lgan barcha komponentlarni (maqsad, mazmun, usul, tashkiliy shakllar, vositalar) internet texnologiyalaridan faol foydalangan holda masofadan turib amalga oshiriladigan o‘qitish shakli hisoblanadi

O‘qitishning maqsadi – o‘qitish jarayonining oldindan bashoratlanadigan natijasi va uning aniqlovchi komponenti hisoblanadi, maqsadlar asosan ta‘lim mazmunini belgilaydi O‘qitish mazmuni – o‘qitish kurslarida o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan o‘quv materiallari, bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalar.

Ta‘lim usuliy materiallariga quyidagilar kiradi:

darslik, o‘quv, usuliy qo‘llanma va o‘quv-usuliy majmualar;

audio va video darsliklar;

onlayn darslar (Internet sayt);

elektron kutubxona;

testlar;

multimedia elektron darsliklar.

Axborot texnologiyalari asosida o‘qitish qonuniyatlari an’anaviy o‘qitish shaklida o‘rnatilgan asosiy qonuniyatlar o‘qitish jarayonida ham asosiy qonuniyat bo‘lib xizmat qiladi. [3,89-b]

Axborot texnologiyalari asosida o'qitish tamoyillari o'qitish jarayonining maqsadlari va qonuniyatlariga muvofiq holda uning mazmuni, tashkiliy shakllari va metodlarini belgilovchi asosiy qoidalar jamlanmasi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Axborot texnologiyalari asosida o'qitish metodlari o'qitish kurslarida ta'lim beruvchilar bilan ta'lim oluvchilarning ta'limiy maqsadlariga erishishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyat usullari.

Axborot texnologiyalari asosida o'qitish vositalari o'qitish kurslarida bilim olish yoki ko'nikmalarni shakllantirish manbalari.

Axborot texnologiyalari asosida o'qitish shakllari ta'lim jarayonini tashkil qilishning tashqi tomoni; tizimning eng tobe komponenti; chunki ta'limni tashkil qilish shakllari yuqorida sanab o'tilgan hamma komponentlarga bog'liq ravishda hal etiladi.

Axborot texnologiyalari asosida o'qitish nazorati o'qitish kurslarida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma, malakalarini tekshirish, baholash va ularning muayyan davrda tegishli fanlar, modullar bo'yicha ta'lim olganlik darajalarini aniqlab borish hisoblanadi.

Axborot texnologiyalari asosida ta'lim texnologiyalari ta'lim oluvchi va pedagog xodimning to'liq yoki qisman masofadan o'zaro faoliyatida, asosan, axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarini qo'llab amalga oshiriladigan ta'lim texnologiyalari tushuniladi.

Bugungi kunda axborot texnologiyalari asosida o'qitish ta'limning qator afzalligi shundaki, unda har kim qulay vaqtda, qulay manzilda, qulay muhit va sharoitda bilim olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sabab ham ta'lim sharoitida o'qitish bugungi kunga kelib dunyoda keng ommalashmoqda [4,34-b].

Qolaversa, bugungi kunga kelib O'zbekistonda ta'limni axborotlashtirish bo'yicha chiqarilayotgan qator farmon hamda qarorlar ham ta'lim jarayonida AT asosida o'qitishdan foydalanishning nechog'lik ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar muvaffaqiyati jamiyatda axborot bilan ta'minlanishga munosabatni tubdan o'zgartirish zaruratini keltirib chiqarganligi sababli, bugungi kunda zamonaviy kompyuter va telekommunikatsiya tizimlari hamda texnologiyalarini barcha sohalarda qo'llash va yanada rivojlantirishga g'oyat muhim e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlab o'tilganidek, "Axborot-kommunikatsiya va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi chora-tadbirlar va loyihalarni jadal amalga oshirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda"¹⁵. Respublikamizda mustaqillik yillarida axborot bilan ishlash tizimida muhimishlar amalga oshirildi. Ya'ni bu borada olib borilgan samarali izlanishlar axborot kommunikatsiya sohasida muvaffaqiyatlar mezoniga aylandi. Bu esa ta'lim tizimida axborot tizimi bilan ishlashga imkoniyatlar eshigini yanada

kengroq ochib beraoldi. Ayniqsa, O‘zbekiston Respublikasi rivojlangan davlatlar darajasida harakat qilar ekan, bu borada muhim ahamiyat kasb eta oldi.

Mamlakatimizda inson hayotining barcha sohalaridagi global o‘zgarishlar ta’limning yangi natijalariga erishishni ta’minlash yo‘llarini izlashni amalga oshirdi. Ularning bunday usullaridan biri bu kompetentsiyaga asoslangan yondashuv bo‘lib, u ta’lim natijalari sifatida kompetentsiyalarni olishni o‘z ichiga oladi. Hozirgi vaqtda ta’lim natijasida kompetentsiyalarning ta’rifi, tuzilishi va mazmuni to‘g‘risidagi savollarga aniq echim yo‘q, ammo boshlang‘ich umumiy ta’lim barcha asosiy kompetentsiyalarni shakllantirishning eng sezgir bosqichi ekanligi shubhasizdir, ulardan biri yosh o‘quvchilarning axborot kompetentsiyasi.

Axborot kompetentsiyasi. Haqiqiy obektlar (televizor, magnitafon, telefon, faks, kompyuter, printer, modem, nusxa ko‘chirish mashinasi) va axborot texnologiyalari (audio va video yozuvlar, elektron pochta, ommaviy axborot vositalari, Internet) yordamida kerakli ma’lumotlarni mustaqil ravishda qidirish, tahlil qilish va tanlash, tartibga solish, o‘zgartirish, saqlash va uzatish qobiliyatlari shakllanadi. Ushbu kompetentsiya o‘quvchining faoliyati ko‘nikmalarini o‘quv fanlari va ta’lim sohalarida, shuningdek atrofdagi dunyoda mavjud bo‘lgan ma’lumotlar bilan ta’minlaydi.

“Axborot kompetentsiyasi deganda biz yangi axborot texnologiyalari orqali zarur ma’lumotlarni mustaqil ravishda izlash, tahlil qilish, tanlash, qayta ishlash va uzatish qobiliyatini tushunamiz, bu zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda guruh faoliyati va hamkorlik qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi”. Axborot kompetentsiyasini shakllantirish vositalarini o‘rganib chiqib, biz bunday vositalar juda ko‘p ekanligini aniqladik. Bularga favqulodda vaziyatlar TRKM texnikasi, matnlar, rasmlar bilan ishlash, multimedia xabarlarini bilan ishlash va boshqalar kiradi.

Tahlil va natijalar. Boshlang‘ich umumiy ta’limning ikkinchi avlodi standartida keltirilgan axborot kompetentsiyasini shakllantirishning maqsad va vazifalariga muvofiq biz boshlang‘ich umumiy ta’lim o‘quvchilarining axborot kompetentsiyasining quyidagi ko‘rsatkichlari va mezonlari ko‘rsatilgan:

- “axborot manbalari bilan ishlash;
- qanday ma’lumot manbalari mavjudligini bilish;
- turli xil ma’lumot manbalaridan foydalanish qobiliyati;
- kompyuter texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati;
- kerakli ma’lumot manbasini nafaqat o‘quv vazifalarida, balki haqiqiy hayotiy vaziyatda ham topish qobiliyati;
- ishonchsiz va shubhali elementlarni ajratib ko‘rsatish qobiliyati;
- muqobil va qo‘shimcha ma’lumotlarni topish qobiliyati;
- ma’lumotlarni umumlashtirish, taqqoslash va taqqoslash qobiliyati;

- olingan ma'lumotlarni sharhlang va ko'rib chiqilayotgan mavzu bo'yicha qaror qabul qiling va uni asoslang;
- o'z ishining natijalarini tasvirlash va taqdim etish qobiliyati;
- kompyuter texnologiyalaridan foydalanish (agar sizda kompyuter xonasi, informatika o'qituvchisi bo'lsa, «boshlang'ich maktabda informatika» kursini olib boring);
- kompyuterda matnli hujjatlarni o'qish, turli formatdagi matn bilan ishlash qobiliyati;
- kompyuterda matnni kiritish va loyihalash qobiliyati;
- internet vositalari bilan ishlash qobiliyati;
- axborot kompetentsiyasining tarkibiy qismlaridan kelib chiqadigan axborot kompetentsiyasining ko'rsatkichlari".

1. Axborot qidirishni rejalashtirish.

- Ma'lumotni ma'lum va noma'lumga ajratadi;
- Bu muammoni hal qilish uchun qanday ma'lumotlarga ega ekanligini va qaysi biri yo'qligini ko'rsatadi;
- Taqdim etilgan ma'lumotlardan vazifani hal qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni ajratib turadi;
- U ma'lumotnomadan, entsiklopediyadan foydalanadi, kitobda mazmun bo'yicha, saytda esa – havolalar orqali boshqariladi.

2. Dastlabki ma'lumotlarni olish.

- Belgilangan vazifaga muvofiq reja bo'yicha kuzatuv (tajriba) o'tkazadi;

3. Ikkilamchi ma'lumotlarni olish.

- Ikki yoki undan ortiq berilgan asoslar bo'yicha ma'lumotlarni chiqaradi va tizimlashtiradi;

4. Axborotni dastlabki qayta ishlash

- Olingan ma'lumotlarni oddiy berilgan tuzilma doirasida tizimlashtiradi;
- Oddiy (bir qismli) ma'lumotlarni grafik tasvirdan yoki ramziy tasvirdan matnga va aksincha o'tkazadi;

5. Axborotni qayta ishlash

- Olingan ma'lumotlarni aniq ifodalaydi;
- Ma'lumotlarning etishmasligini yoki ma'lumotni tushunishini ko'rsatadigan savollar beradi;
- Taklif qilingan ma'lumot manbasida xulosalar va dalillarni topadi.

Axborot bilan ishlash tizimining alohida e'tiborga molik tomon o'quvchi yoshlarni to'g'ri yo'naltira bilish lozim. Bu muammo bugungi kun pedagoglari zimmasiga jiddiy va e'tiborli mas'uliyat yuklaydi. Ya'ni shiddat bilan o'zgarayotgan dunyoda yosh avlodni yetuk kadrlar qilib tayyorlashga mas'ul bo'lgan pedagoglar oldiga qo'yilayotgan talablar nihoyatdayuqori bo'lib, ular

sifat jihatidan yangi, intellektual, ma'nan barkamol va yuksak professional salohiyatli shaxslarni shakllantirishga yo'naltirilgan. Bunday maqsadlarga erishish uchun, avvalo, ta'lim muassasalari faoliyatigajiddiy e'tibor qaratish, axborot bilan ishlash tizimini samarali tashkil qilish muhimsanaladi.

Axborot bilan ishlash tizimi shiddat bilan shakllanib ketayotgan bir paytda o'quvchi yoshlarni ham bunga mutonosib jalb qilish zarur. "Axborotlashgan jamiyatning asosiy talabi eng avvalo, axborot tayyorlash, unga "ishlov berish", saqlash va jamiyat a'zolariga yetkazish bilan bog'liq bo'ladigan ishlarga sharoit yaratish hisoblanadi. Bu borada jamiyatning faol tashkil etuvchilaridan biri shubhasiz o'quvchilardir". Shunday ekan, o'quvchining axborot bilan ishlash tizimini to'g'ri tashkil etish o'rinli sanaladi. "Axborot tizimlari"ni qo'llash natijasida nazariy bilimlar va amaliy mahoratlar shakllantiriladi. "Axborot tizimlari" bilan ishlashning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- "o'quvchilarni axborot tizimlarini nazariy asoslari bilan tanishtirish hamda ulardan amalda foydalanishni o'rgatishdan iborat.
- axborot tizimlarini joriy etilishidan kutilayotgan natijalar.

Axborot tizimlarini joriy etilishi quyidagi natijalarni berishi mumkin:

- matematik metodlar va intellektual tizimlarni joriy etish evaziga boshqaruv masalalarini yechimining ratsional variantlariga ega bo'lish;
- axborotlarning ishonchligini ta'minlash;
- muassasadagi axborotlar oqimini va hujjatlarni yuritishning strukturasi takomillashtirish".

Axborot bilan ishlashda kompetensiya tizimi muhim ahamiyat kasb etganligi bois to'xtalish joiz hisoblanadi."Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi media manbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olishni, saralashni, qayta ishlashni, saqlashni, ulardan samarali foydalana olishni, ularning xavfsizligini ta'minlashni, media madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi"20. Ya'ni o'quvchilar axborotlarni iqabul qilish barobarida ularni tegishli fan sohalari bo'yicha qo'llay olishi shart hisoblanadi. Ushbu maqsadlarni amalga oshirish kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limni tashkil etishni yuzaga keltiradi. Ushbu yondashuvga asoslanish uchun o'qituvchining kompetentligini takomillashtirish shart va zarur. Dars samaradorligiga erishish ko'p jihatdan o'qituvchining kompetentligi va kasbiy mahorati bilan belgilanadi. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim-o'quvchilarda egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim hisoblanadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilari axborot tizimi bilan ishlay olganda ya'ni to'g'ri ish tizimini yarata olganda bilim, ko'nikma, malakalarni amaliyotga qo'llay olish imkoniyati ko'proq bo'ladi.

Muhimi o'qituvchining dars samaradorligiga erishish miqdori yuqori bo'lishini tajribalarda kuzatish mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axborot bilan ishlash tizimi tashkil qilinmasa an'anaviy ta'lim shakli olib boriladi. Uning natijasida quyidagilarga erishishiladi.

- “didaktik materiallarni va ularni o'rganish metodlarini faqat o'qituvchi tanlaydi;
- ta'limiy va rivojlantiruvchi maqsadlar mavzu mazmunidan kelib chiqib belgilanadi;
- ta'lim berish jarayoni tizimli amalga oshiriladi;
- didaktik materiallarning o'zaro uzviylikda uzatilishi, avvaldan ma'lum bo'lgan
- bilim, ko'nikma va malakalarni berish bilan chegaralanish;
- o'rganiladigan bilimlar hajmining bir qolipga solinganligi;
- “ta'lim beruvchi-ta'lim oluvchi” munosabatlari yetakchi hisoblanadi;
- tayyor namuna asosidagi mashqlardan keng foydalaniladi”.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axborot bilan ishlash tizimini tashkil qilinishi natijasida noan'anaviy ta'lim shakli samaradorligiga erishish mumkin. Ya'ni:

- “o'rganilayotgan mavzu yuzasidan asosiy g'oya va mazmunni o'qituvchi ko'rsatibberadi, material mazmunini to'ldirish ta'lim oluvchilar bilan birga amalga oshiriladi;
- ta'lim oluvchilardagi ijodiy “uyg'onishlar” tufayli tasodifiy burilish va chetga chiqishlar yuzaga keladi;
- didaktik materiallarga ta'lim oluvchilarda axborotlarni qabul qilishda ijodiy yondashuvni shakllantirishga qaratilgan materiallar kiritib boriladi;
- ta'lim oluvchilardagi ijodiy tasavvurlarning kengligiga qarab bilimlar hajmi chegaralanmaydi;
- “ta'lim beruvchi-ta'lim oluvchi” munosabatlari qatorida ta'lim oluvchi munosabatlariga keng o'rin beriladi;
- muammoli ta'limga keng o'rin beriladi”.

Xulosa. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborotlar bilan ishlash kompetentligini rivojlanish bosqichlarida:

- “axborotlarni qabul qilishga doir ehtiyojlar va ularni yuzaga keltiradigan omillarning mavjudligi;
- zarur bo'lgan axborotlar haqida tasavvurga ega bo'lish va ularni izlash, zararli va foydasiz axborotlarga nisbatan tegishli immunitetning mavjudligi, axborotlashning texnik vositalaridan foydalana olish;
- axborotlarning mohiyatini tushunish, ularni bilim sifatida o'zlashtirish, kengaytirish va tizimga solish;

- mavjud muammo yoki vaziyatlarning yechimini topishga doir amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish, yuzaga keladigan vaziyatlar haqida faraz qilish;
- mustaqil ravishda turli media manbalar (global internet tarmog'i, elektron pochta)dan axborotni izlab topa olish, dastlabki tahlil qila olish va o'z bilimlarini joriy qilish;
- o'z o'rnida bilimlarni tegishli fan sohalarida qo'llay olish, muammolarni hal qilish, vaziyatlarni baholay olish va kerakli farazlarni ilgari surish ta'lim oluvchilardan ijodkorlikni talab qiladi".

Boshlang'ich sinf o'quvchilari axborot bilan ishlash jarayonida ijodiy yondashuvini yuzaga keltiruvchi omillar:

- "shaxsning individul xususiyatlari;
- noodatiy (nostandart) va noaniq vaziyatlarni baholay olishi, moslasha olishi va o'ziga ma'qul variantlarni tanlay olishi;
- muammolarga noodatiy yoki g'ayrioddiy yechim topa olishi;
- bildirayotgan fikrlarining turli variantlilik;
- tez-tez yoki vaqti-vaqti bilan "o'z qobig'ini" yorib chiqa olishi".

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quvchilarida axborot bilan ishlash tizimini tashkil qilish muhim va zarurligi keltirilgan fikrlarda bayon qilindi. Uning samarador omillari o'quvchining shaxsiy qobiliyatida kuzatish mumkinligi ta'kidlandi.

Adabiyotlar:

1. Haydarova, M. (2019). Model and psychological and pedagogical conditions conducive to the formation of managerial competence of future primary school teachers. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(11), 90-93.
2. Xabibullayevna, X. M. (2022, June). The need to teach the subject of education in primary school. In *Conference Zone* (pp. 97-98).
3. XABIBULLAYEVNA, X. M. (2022, June). Theoretical bases of preparation of future primary school teachers for teaching the subject of education. In *Conference Zone* (pp. 95-96).
4. Khabibullayevna, H. M. (2021). Scientific-Theoretical Fundamentals Of Improving The Methodological Training Of Future Primary School Teachers To Teach The Subject Of Education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(10).
5. Khaydarova, M. H. (2020). Development of professional communication comperepencies in future primary school teachers. *Восточно-европейский научный журнал*, (5-6 (57)), 37-39.
6. Khaydarova, M. (2023). The content of teaching science of education in primary classes. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 45-48.
7. Xaydarova, M. (2023). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tarbiya fanini o'qitish faoliyatiga tayyorlash mazmuni. *Interpretation and researches*, 2(1).

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogic mahoratini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish haqida batafsil aytib o'tilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье подробно описано использование информационных технологий в повышении педагогического мастерства учителей начальных классов.

SUMMARY

This article describes in detail the use of information technology in improving the pedagogical skills of primary school teachers.